

БОГДАНІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ

Микола САДОВИЙ, Олена ТРИФОНОВА (Кіровоград)

З Іваном Гуровичем Ткаченком випало зустрітись у квартирі В.О. Сухомлинського, коли прибув за направленням на роботу в Павлівську середню школу в серпні 1971 року. Важко уявити стан, коли сидиш між двох Героїв Соціалістичної праці, які по чергово задають тобі запитання. Але зі мною говорили на рівних. Це також вражало. Пізніше, працюючи у відділі освіти Кіровоградського облвиконкому порівняно часто бував у Богданівській середній школі № 1 імені В.І. Леніна. Учні школи чітко розрізняли у Івана Гуровича директора і вчителя математики. С.М. Ніколаєнко – міністр освіти і науки України (2005-2007 р.р.), випускник цієї школи неодноразово говорив, що мав «учителя від Бога». Як інспектор облвико (1977-1982 р.р.) маю переконання, що це був і директор «школи від Бога». Найбільше вразила робота з організації роботи навчально-виробничих учнівських бригад. Як правило, в інших школах роль учнів у таких бригадах була допоміжною. Землю орали місцеві трактористи, урожай збирали комбайнери, який завозився на загальний тік. Найбільша роль учням відводилась у прополці поля, обробці кукурудзяних початків тощо [1].

Такий формальний підхід не влаштував учителя-новатора, і він добився дозволу на створення комплексних бригад, коли самі учні з інструкторами обробляли землю і збирали урожай, самі обліковували і здавали вирощене у колгоспну комору [3]. Інструкторами були ті ж самі досвідчені трактористи, комбайнери,

шофери, агрономи. Вони назавжди увійшли в історію педагогічного колективу школи.

Результат праці учнів був помітним. Мала місце розроблена під керівництвом Івана Гуровича учительським колективом теорія трудового виховання. В основу теорії було покладено 12 принципів В.О. Сухомлинського. Такий підхід отримав підтримку в партійних та радянських органах, і це був один з основних критеріїв оцінки діяльності вченого щодо присвоєння йому високого звання Героя Соціалістичної праці. Безумовно, ним рухала любов до землі, яку виховала Цибулівська селянська родина, односельці та учителі школи.

Рис. 1. Фото І.Г. Ткаченка та В.О. Сухомлинського

Іван Гурович Ткаченко народився 6 лютого 1919 року. Змалку набув навичок орати поле і сіяти хліб, пасти худобу, коли допомагав батькам. У школі навчався на «відмінно». Семирічку закінчив у с. Цибулеве Знаменського району Кіровоградської області. Класний

керівник А.С. Конюх порадив йому вступати у 1934 р. на робітничий факультет Зінов'євського педагогічного інституту. Швидко засвоїв навчальний матеріал і цього ж року вступив на перший курс фізико-математичного факультету.

Навчання І.Г. Ткаченко поєднував з роботою викладача фізики на вечірньому робітничому факультеті інституту, а з 1937 р. став учителем Богданівської середньої школи Знам'янського району [3, Т. 39, с. 110].

Наближалась фашистська навала. В Армію Івана Гуровича не призвали за станом здоров'я – туберкульоз і емфізема легенів. Проте вступив до місцевого винищувального батальйону. Група, до якої він входив вела боротьбу з ворожими лазутчкми. Фактично йшла практична діяльність з підпільної роботи. Коли німці близько підійшли до області, він керував евакуацією тракторів, сільськогосподарського інвентарю, худоби на схід. У с. В'язівка, що за Дніпропетровськом потрапив під бомбардування і був контужений. Місцеві жителі надали допомогу. Через місяць прийшов до тям і повернувся у рідне село. Невдовзі зв'язався з підпільниками. Командир підпільної групи Г.С. Головір за рекомендацією вчителя Е.Т. Крайнова включив Івана Гуровича в члени штабу підпільно-диверсійної групи імені Б. Хмельницького. Штаб діяв у с. Богданівка з вересня 1941 до листопада 1943 р. Про бойовий шлях групи добре описано у книзі «Герої підпілля».

Територія села оповита Чорним лісом. Через село проходить розгалуження залізничних магістралей на м. Одесу, м. Київ, м. Харків та м. Херсон. Крім цього через Богданівку проходить дорога Знам'янка-Топило-Трєпівка-Кіровоград, а на відстані 5 км від села зі сторони с. Водяне – інша дорога Київ-Луганськ. Ще на відстані 7 км зі сторони с. Знам'янка проходить дорога Львів-Донецьк. Рядом великий залізничний вузол Знам'янка. І не випадково у цій місцевості були створені партизанські та диверсійні групи.

У розмові зі мною Іван Гурович визначав два трагічні періоди життя. У березні 1943 року місцева поліція заарештувала у селі заручників і відправила до тюрми служби безпеки в м. Кіровоград. Так після тривалих допитів І.Г. Ткаченко потрапив до концентраційного табору в село Тернова Балка Компаніївського району, а в липні – знову до тюрми служби безпеки. Звідти практично було два шляхи: або до Німеччини, або на розстріл. Проте йому повезло: медичною комісією був визнаний дистрофіком і в серпні 1943 року випущений з тюрми. Повернувся, знову виконував завдання штабу підпільної групи аж до визволення села від німецьких окупантів.

Інший період стосується святкування 60-річчя від дня народження у 1979 р. До школи приїхав завідувач облвно і вручив два документа: один – наказ про звільнення з посади директора Богданівської школи, а інший – грамота облвно за плідну багаторічну роботу. Село було шоковане. Можна лише здогадуватись, що пережив тоді Іван Гурович, який керував школою 35 років, колишній партизан, нагороджений орденом «Червоної Зірки», медалями «Партизан Вітчизняної війни 1941-1945 р.р.» II ступеня, «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 р.р.», медаллю «За трудове отличие» (1951 р.), двома «Орденами Леніна» та медаллю «Герой Соціалістичної праці».

До цього часу так і не з'ясовано істинних причин відсторонення Івана Гуровича від посади директора школи. О.С. Шевченко, колишній секретар Знам'янського міськрайкому КПУ згадує. Коли у 1975 р. розглядалось питання на бюро міськрайкому про рекомендацію І.Г. Ткаченка в члени Президії Верховної Ради України на листі погодження всі члени бюро поставили підписи у підтримку, за виключенням одного, але впливового. Про це О.І. Шевченко доповів першому секретарю міськрайкому Б.Г. Переверзеву. Проте останній не зважив на незгоду цього члена бюро, і бюро міськрайкому все ж прийняло позитивне рішення.

Після війни Іван Гурович зосередив всю свою енергію на школі. Його помітили науковці з м. Києва, і він став науковим кореспондентом Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Одночасно у 1947 році з відзнакою закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна, а з 1950 року з'являються перші публікації І.Г. Ткаченка [1]. Спочатку вони стосувались досвіду роботи педагогічного колективу Богданівської школи. Через 14 років завершено дисертаційне дослідження на тему: «Шляхи і методи вдосконалення політехнічного навчання і трудового виховання старшокласників сільської школи». Влітку 1971 року йому присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Після виходу на пенсію по 1982 рік І.Г. Ткаченко працював старшим науковим співробітником, завідувачим лабораторією з проблем трудового виховання і профорієнтації учнів сільських шкіл НДІ педагогіки УРСР, а після її ліквідації доцентом кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С. Пушкіна. Він автор 9 книг, близько 200 статей.

У 1991 році підтримав ідею створення Соціалістичної партії України.

Він не підтримував руйнації середньої політехнічної, трудової школи, бо як і В.О. Сухомлинський вважав, що трудове виховання є основою життєвої позиції особистості. І не випадково у 2008 році Міністерство освіти і науки стало знову повертатись до відтворення не лише трудового навчання у школах, а й повернення до організації учнівських навчально-виробничих бригад, поживлення роботи міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

Листом МОН від 5 вересня 2008 р. №1/9-566 до шкіл надійшли «Рекомендації щодо організації діяльності учнівських навчально-виробничих бригад сільськогосподарського напрямку».

В них фактично повторено викладені основні положення І.Г. Ткаченка, зокрема, основними завданнями роботи таких бригад визначено [2]:

- підвищення інтересу учнів до навчання та задоволення потреб у професійному самовизначенні;

- проведення професійної підготовки учнів старших класів до успішної роботи в різних галузях сільського господарства;

- залучення учнів до продуктивної праці;

- виховання в учнів наукового підходу до ведення сільського господарства шляхом залучення їх до про ведення дослідницької роботи;

- піднесення рівня трудового, естетичного і фізичного виховання учнів;

- створення сприятливих умов для поєднання праці і відпочинку учнів.

Організація цієї роботи здійснюється згідно Типового положення про молодіжний трудовий загін, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 липня 2008 р. № 899 і Правилами безпеки під час трудового навчання й літніх практичних робіт учнів X-XI класів загальноосвітніх навчальних закладів у сільськогосподарському виробництві, затвердженими наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 16 листопада 1998 р. № 219.

Як і в І.Г. Ткаченка діяльність навчально-виробничих бригад розпочинається за умови створення керівництвом базового господарства умов для виконання школярами – членами бригад – комплексу польових робіт з вирощування сільськогосподарських культур [4]:

- за бригадою закріплюють, відповідно до профілю спеціалізації учнів, окрему земельну ділянку в сівознах базового господарства;

- забезпечують відповідну площу ділянки, закріпленої за бригадою, посівним матеріалом і добривами, виділяють відповідно до бригадного

плану необхідний інвентар, проводять механізовану обробку та ін.;

- виділяють спеціалістів базового сільського господарства для керівництва діяльністю учнівськими виробничими бригадами і продуктивною працею учнів;

- забезпечують в бригадах заходи дотримання техніки безпеки та виробничої санітарії;

- організовують комплексні обіди для учнів бригад.

Такий підхід був у повному обсязі запроваджений у життя фермером з с. Андріївка Добровеличківського району Миколою Івановичем Жоміренком та В.В. Арсірієм з м. Новоукраїнка Кіровоградської обл.

Коли місцева влада смт. Добровеличківки вирішила оптимізувати мережу шкіл і закрити у селі школу, Микола Іванович став на її захист. Приїхав до м. Києва і чітко сказав: «Хто ж буде працювати у селі, коли ліквідуємо школу?» Школу відстояли. Микола Іванович відремонтував школу, клуб, підібрав абітурієнтів з свого села для навчання в педагогічному університеті, виділив техніку, землю для виробничої бригади. І молодь залишилась у селі. Село Андріївка ожило.

Більші можливості має учнівська навчально-виробнича бригада у Володимира Вікторовича Арсірія. Тут підготовка учнів до роботи в навчально-виробничій бригаді здійснюється педагогічним колективом із залученням спеціалістів сільського господарства під час проведення навчального процесу, а також позакласної та позашкільної роботи.

З метою забезпечення поєднання навчання з працею, теорії з практикою вчителям доцільно давати членам бригади окремі завдання.

На закріплених за бригадою об'єктах учні можуть проводити науково-дослідницьку роботу, спрямовану на одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур, впровадження нових перспективних для даного району культур і сортів рослин, на вирощування високоякісного насіння та підвищення продуктивності тварин.

Одночасно до членів бригади висунуто вимоги:

- теоретично і практично вивчати досягнення агрономічної науки та виробництва, проводити дослідницьку роботу;

- дотримуватись правил техніки безпеки і правил внутрішнього розпорядку базових господарств;

- ознайомитись з основами економіки, приватного підприємництва, бізнес-планамі;

- прагнути виконувати роботу на високому агротехнічному рівні з широким використанням сільськогосподарської техніки на основі знань,

одержаних ними під час вивчення навчальних предметів.

У Богданівській середній школі № 1, яку очолює відмінник освіти С.Я. Бойчук, також збережена навчально-виробнича бригада. Навчання і трудова діяльність членів бригади здійснюється за навчальними програмами і навчальними планами, в яких передбачено теоретичні теми, практична, дослідницька робота та виробничі завдання для учнів у відповідності до вікових категорій і виробничого профілю базових господарств.

У бригадах доцільно систематично проводити заходи навчального та виховного спрямування, екскурсії до науково-дослідних закладів аграрного профілю та показових сільськогосподарських підприємств, як державного так і приватного секторів виробництва, зустрічі-бесіди з вченими та фахівцями, «Свята врожаю», тематичні вечори.

Робота бригад поєднується з оздоровчими заходами та культурним відпочинком її членів. З цією метою в області почали відновлюватись табори праці і відпочинку. Для членів бригад проводяться екскурсії, туристичні походи, спортивні змагання тощо.

Після певного затишшя активізувалась робота МОН України з відтворення учнівських навчально-виробничих бригад аграрного профілю. В основу взято принципи розроблені В.О. Сухомлинським та І.Г. Ткаченком ще у 50-і роки минулого століття. Адже якраз вони розглядали трудову підготовку молоді як загальношкільне завдання, яке реалізується при вивченні предметів з основ наук:

- у процесі трудового навчання та суспільно корисної продуктивної праці;
- у позакласній та позашкільній роботі;
- у теоретичному обґрунтуванні і розробці системи методів навчання, що базувались на принципах гуманізації, демократизації, інтеграції, диференціації та індивідуалізації;
- у здійсненні трудового та економічного навчання і виховання, політехнічної освіти, профорієнтаційній роботі, розвитку творчості та ініціативи учнів, поєднанні навчання з продуктивною працею.

Наказом МОН від 4 травня 2012 р. № 574 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31 травня 2012 року за № 868/21180 «Про затвердження Положення про Всеукраїнський зліт учнівських виробничих бригад, трудових аграрних об'єднань загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів» визначені заходи щодо щорічних підсумків роботи учнівських виробничих бригад.

Зокрема, у вересні 2013 р. в м. Шостка Черкаської області у міському центрі естетичного виховання відбувся такий зліт

учнівських бригад. З'їхались учні з 19 областей України: Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей.

Учасники зльоту звітували про діяльність творчих учнівських об'єднань аграрного профілю проведену в минулому навчальному році, презентували свої досягнення під час виставки «Щедрість рідної землі».

На зльоті все нагадувало с. Богданівку, де найбільшим багатством завжди є люди. Там не байдужі до минулого, сьогодення і майбутнього рідного краю. Вони, як і раніше, шанують пам'ять Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України, кандидата педагогічних наук, доцента, в минулому директора школи, який цілим поколінням прищепив любов до вирощування хліба, навчання і виховання дітей, догляд за лісом, зміцнення обороноздатності країни, водіння поїздів, розвитку науки, участі у соціально-економічному і політичному житті країни. В народі говорять, що хороший той учитель, який має учнів, що пішли далі свого учителя. Його учень Міністр освіти і науки України (2005-2007 р.р.), народний депутат України II, III, IV й V скликань, заслужений працівник освіти України, професор, доктор педагогічних наук Станіслав Миколайович Ніколаєнко та багато інших наших земляків, які своїм життям, працею і досягненнями прославляють рідне село як в Україні, так і за її межами.

Висновок. Нині психолого-педагогічна громадськість презентує все нові і нові освітні парадигми, є намагання запровадити профілізацію навчання. Шкода, що реальна профілізація уникає такої важливої та необхідної складової, як трудове навчання та виховання. Але ж в основі будь-якої діяльності людини лежить її здатність до праці. Спроба замінити трудове навчання на технологічну освіту не знайшла підтримки в учителів, батьків, у суспільстві. У кінці 2013 року в обласному інституті післядипломної освіти Міністерство освіти і науки України проводило семінар з учителями, де були вироблені пропозиції щодо повернення до попередньої назви: учитель трудового навчання, замість учителя технологічної освіти. Та й назва спеціальності педагогічних університетів «технологічна освіта» є невизначеною і безликою. Життя все ж вимагає повернутись школі до трудового навчання та виховання, як це робили В.О. Сухомлинський та І.Г. Ткаченко.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Доклад директора Богдановской средней школы тов. Ткаченка И.Г. «О подготовке учащихся к практической деятельности» 22 октября 1954 г. на заседании Совета по народному образованию при Облопоп ИУУ // ДАКО. – Ф. 4789. – Оп. 4. – Арх. 77. – 20 арк.
2. Ткаченко І.Г. Керівництво навчально-дослідним господарством / І.Г. Ткаченко // Радянська школа. – 1964. – № 10. – С. 71–76.
3. Ткаченко І.Г. Трудове виховання старшокласників / І.Г. Ткаченко. – К.: Рад. шк., 1971. – 144 с.
4. Учнівські навчально-впробничі бригади: [матеріалп 1-ї конференції керівників учнівських виробничих бригад / Ред. колегія: Л.П. Торало та ін.]. – К.: Рад. шк., 1962. – 87 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Садовий Микола Ілліч – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедрп теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності, професор кафедрп фізики та методики її викладання Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Трифорова Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедрп фізики та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження історії розвитку наукової та педагогічної думки вчених Кіровоградської області.